

MAYER MÁRIA

Adatok a századforduló ruszin (kárpátukrán) értelmiségének elmagyarosodásához

A történelmi Magyarországon, 1918-ig a hajdani Bereg, Ung, Máramaros, Ugocsa megyékben élt a mintegy félmilliónyi ruszin (kárpátukrán) lakosság, amely — társadalmi struktúráját tekintve — szinte teljes egészében a mezőgazdaságból élő népességhez tartozott: nincstelen parasztok, erdészeti munkások, szegény- és középparasztok a ruszin társadalom legtipikusabb alakjai. A gazdag földbirtokos ritka, mint a fehér holló.

A ruszin társadalomnak keskeny rétegét alkotta az értelmiség, amely a XIX. század második felében, a XX. század elején két fő irányzatra oszlott: a céljaiban és törekvéseiben konzervatív, de mégiscsak ún. „nemzeti” értelmiségre, valamint az érvényesülése érdekében egyre inkább asszimilálódó, elmagyarosodók csoportjára.

Az elmagyarosodó ruszin értelmiség, az ún. „előkelőség” többségében világiakból, orvosokból, ügyvédek, tanárokból került ki és általában Budapesten élt, eltérően az Ungváron, Eperjesen tömörülő konzervatív „nemzeti” értelmiségtől. Az irányzat legnevesebb képviselői a századfordulón, kiknek nevével minden fontosabb ruszin kérdésnél találkozunk: dr Pásztélyi Jenő, dr Rabár Endre jogászok, dr Demjanovich Emil orvos, Roskovics Ignác festőművész, Kecskóczy Ödön és Demko Kálmán tanárok. Úgyancsak e körben mozog és tevékenykedik Szabó Jenő felsőházi tag.

Az asszimilálódó ruszin értelmiség századfordulói tevékenységének teljes feltárása és bemutatása igen szerteágazó és sokrétű kutatómunkát igényel, éppen ezért a jelen tanulmány célja mindössze az, hogy — mintegy a további kutatómunka vázlataként — nagy vonásokkal rögzítse ezen irányzat tevékenységének főbb akcióit. Ennek keretében mindenekelőtt az Országos Bizottságról kívánunk néhány szót ejteni.

A Görögkatolikus Szertartású Magyarok Országos Bizottsága

1898. június 20-án alakult Budapesten a Görögkatolikus Szertartású Magyarok Országos Bizottsága, közismert nevén az Országos Bizottság, melynek célja az volt, hogy társadalmi mozgalom útján kivívja a görögkatolikus egyházban a magyar szertartási nyelv hivatalos elismerését.¹

¹ A görög szertartású magyarok országos bizottságának programja és szervezete. Bp. 1898. 24; valamint *Szabó Jenő: A görögkatolikus magyarság utolsó kálvária útja, 1896—1912.* Bp. 1913. Összeállította és bevezetővel ellátta Sztripszky Hiador.

Ismeretes, hogy a görögkatolikus egyház liturgiai nyelve az ószláv volt, azonban mintegy a XIX. sz. eleje óta egyes, főleg magyar-lakta vidékeken használatos, megtúrt, bár nem engedélyezett liturgiai nyelvként megjelent a magyar is.

Ismeretes továbbá az is, hogy a múlt század 60-as éveiben Hajdúdorog központtal a magyar származású, görögkatolikus vallású birtokosok és állami tisztviselők körében társadalmi mozgalom indult, melynek célja a magyar liturgiai nyelv elismertetése és egy önálló — a magyar liturgiai nyelvet használó görögkatolikusokat összefogó — püspökség létrehozása volt.

A kezdeti felbuzdulás után a mozgalom azonban hamarosan elaludt, elcsendesedett. Feléledésére az 1890-es évek közepén került sor, az erőszakos magyarosító politikájáról híres Bánffy Dezső miniszterelnöksége idején. A két jelenség egybeesése nem volt véletlen. Erre vonatkozóan igen érdekesen vall az az 1896-ban készített belügyminisztériumi feljegyzés, amely — igaz, elsősorban a román nemzeti kérdés kapcsán — ír a görögkatolikus, görögkeleti egyházakról. A feljegyzés — sok egyéb fontos kérdés mellett — nagy figyelmet fordít a görögkeleti, ill. görögkatolikus egyházak nemzeti jellegének a megszüntetésére. Sikeres intézkedésnek tartaná, „... hogyha a magyarajkú görögkatolikus, ill. görögkeleti híveknek megadatnék azon jog, hogy magyar nyelvű hitközségeket képezhessenek, magyar nyelvű istentiszteletben részesülhessenek, esetleg, ha a magyar nyelvű görögkatolikus hívek részére magyar szertartású püspökség állítatnék fel, ... Ezáltal az ily hívek eloláhosításának gát vettetnék, sőt, vegyesajkú községekben ez által a magyarosodásnak út nyitvatnék”.²

Véletlen jelenség-e ezután, hogy éppen 1896-ban, a millennium évében, a hajdúdorogiak ismét zászlót bontottak. György Endre volt országgyűlési képviselőjük vezetése alatt feljöttek Pestre és itt magyar misét mondtak. (Egyébként György Endre maga református volt.) Ugyan ez év tavaszán György Endre a Magyar Tudományos Akadémián beszédet mondott a hajdúdorogi, magyar liturgikus nyelvű görögkatolikus püspökség felállítására érdekében.³

Ugyancsak 1896-ban látott napvilágot a hajdúdorogi mozgalom régi vezérének, Farkas Lajosnak az emlékirata: „Egy nemzeti küzdelem története” címmel,⁴ amelyben beszámolt az 1860-as évek óta folyó sikertelen harcokról, továbbá a harc folytatására irányuló eltekintetlen szándékokról.

Mint fentebb említettük, magyar nyelvű görögkatolikus istentiszteletek már majd 100 éve folytak Magyarországon, 1896-ban azonban — egyelőre nem ismeretes, milyen megfontolásból — Róma eltiltotta az eddig megtúrt magyar liturgiát s e határozatát a magyar kormány közbenjárására sem volt hajlandó megváltoztatni. 1897 folyamán a kérdés a képviselőházban is nem egyszer napirendre került. Többek között Rátkay László képviselő 1897. nov. 24-i interpellációjában nyíltan utalt a kérdés összefüggésére a magyarosítással. „... ha tekintetbe vesszük, — mondta, — hogy ... a nyelvkérdés éppen azokban a vármegyékben merül fel, melyek nyelv tekintetében nem egészen a mieink, akkor tisztában leszünk azzal, hogy ez nem vallási kérdés csupán, hanem a magyar nyelv és vele a magyar nemzet ügye.”⁵

² Országos Levéltár (a továbbiakban OL), Belügyminisztériumi iratok (a továbbiakban BM), 149, Rez. 1895.

³ Szabó Jenő: i. m.; valamint a Bereg c. újság cikke, 1896. márc. 15. „Hajdúdorogi magyar püspökség”.

⁴ Farkas Lajos: Egy nemzeti küzdelem története. Bp. 1896.

⁵ Képviselőházi Napló, 1897. nov. 24. jzk.

1897-ben egyébként — feltehetően szintén nem véletlenül — nem egy brosúra jelenik meg a kérdésről. Így pl. *Petrus Jenő*: Magyarország önvédelme a keleti egyház idegen nyelveinek beolvasztó törekvései ellen; *Böhm J.*: A liturgikus nyelvekről, stb.⁶

A millennium erőteljes magyar nacionalista légkörében — a fent említett előzmények után — úgyszintén nem tűnik véletlennek az Országos Bizottság megalakulása sem. Igen jól illeszkedik az összképbe Szabó Jenő elnöki tisztsége az Országos Bizottságban, azé a Szabó Jenőé, aki a századfordulón az egy és oszthatatlan magyar nemzet egyik legkövetkezetesebb híve volt. Felfogására jellemző, hogy nem egyszer haraggal nyilatkozott a nemzetiségeket elismerő 1868-as nemzetiségi törvény megalkotójáról, br. Eötvös Józsefről, mondván: „A tudomány... nemzetiség alatt soha sem fog mást érteni, mint valamely nemzethez, tehát az ország lakóinak összességéhez való tartozást, amelynek nincsen többes száma... Tudományos szempontból mindenféle nemzetiségi tömörülést nyílt ellenségeskedésnek kell minősíteni, mégpedig egyszerűen azért, mert nem képzelhető el oly nemzetiségi tömörülés, mely vagy kifelé nem gravitálna, vagy legalább az állam belső egységét fölbontani nem akarná” — írta.⁷

A salánki görögkatolikus lelkészi családból származó Szabó Jenő egyébként az 1860-as évek óta lelkes híve volt a görögkatolikus egyház megmagyarosításának. 1868-ban pl. a „Hazánk” c. lapban cikket írt a magyar liturgia bevezetése, továbbá egy görögkatolikus magyar egyházmegye felállítása érdekében.⁸ Ezt követően majd 30 esztendeig felhagyott egyházmagyarosító tevékenységével és mint a magyar helyérdekű vasutak ügyvivő alelnöke működött. 1895-től kezdett ismét nyilvánosan nyilatkozni az egyházmagyarosítás kérdéseiről. 1896-tól a közgazdaság körébe vágó irodalmi pályáját megszakítva egyre inkább az „ifjúkori álom”-nak szentelte a főrendiházban, valamint az Országos Bizottságban kifejtett tevékenységét.

Báró Bánffy Dezső miniszterelnökről (kinek kormányzása idején az Országos Bizottság megalakult) Szabó Jenő igen nagy elismeréssel nyilatkozott, mondván: Bánffy Dezső megértette a liturgia ügyét, mert „jól ismerte azt a hatást, amelyet a görögkatolikus és a görögkeleti egyházakban a templomi nyelv a nép fajtudatára, esetleg ennek a tudatnak a megszüntetésére avagy megváltoztatására is gyakorolhat”.⁹

Igen figyelemre méltó az a tény is, hogy éppen az 1896. évvel indul az a kötet, amely Szabó Jenő írásait és beszédeit tartalmazza az adott témakörben. A könyv 1913-ban jelent meg „A görögkatolikus magyarság utolsó kálvária útja, 1896—1912” címmel s azt egy ruszin származású tudós, dr Sztripszky Híador állította össze és látta el bevezetővel és jegyzetekkel.

A visszaemlékezések szerint az 1897. év tervezgetésekkel telt el, míg 1898 májusában Szabó Jenő, Pásztélyi Jenő és Novák Sándor személyében háromtagú küldöttség kereste fel a hajdúdorogiakat és kompromisszumot ajánlott. Az elképzelés az volt, hogy a magyarokat felölelő hajdúdorogi mozgalomhoz csatlakoznak az elmagyarosodó ruszinok, s a mozgalom vezetését a kálvinista György Endrétől átveszi Szabó Jenő felsőházi tag.

⁶ Katholikus Szemle, 1902. évf. 1. füzeté Rajner Lajos tollából áttekintést közölt a görög szertartású katolikus magyarok mozgalmáról a magyar liturgia ügyében.

⁷ Szabó Jenő: i. m. „A nemzetiségi kérdés” c. írása.

⁸ Hazánk (Pest), 1868. 12. sz.

⁹ Szabó Jenő: i. m. a „VBTT” c. írása.

A tárgyalás sikerrel végződött s júniusban megalakult az Országos Bizottság, amely két csoport ideiglenes, viszonylag rövidéletű kompromisszumát jelentette. Az egyik csoportot a magyar származású birtokosok és állami tisztviselők ún. „hajdúdorogi” mozgalma képviselte, míg a másikat az elmagyarosodó, Budapesten élő ruszin értelmiség. Jól látta az eseményeket a kortárs, amikor megjegyezte, hogy az Országos Bizottság „a görögkatolikus magyarokat egyesítette a hazafias ruthénekkal”. S bár az Országos Bizottság hivatalos programjának V. pontja kimondotta, hogy tevékenységével „sem a ruthén, sem a román görögkatolikusok eddigelé megszerzett e nemű becses jogait csorbítani s őket jogaik gyakorlásában háborgatni nem akarja”,¹⁰ valójában maga Szabó Jenő is elismerte, hogy a mozgalom zömét éppen az „e nemű jogaikról” önként lemondó, elmagyarosodó ruszinok és románok alkotják. „. . . az intelligens vagy a vagyonhoz jutó elem megunja azt, hogy vallása révén orosznak vagy oláhnak tekintsek és ha mindjárt egy része protestáns lesz is, de a nagyobbik rész hol engedelemmel, hogy annak kikerülésével, úgyszólván suttyomban, áttér hozzánk” (azaz a magyar nyelvű istentiszteletet tartó görögkatolikusokhoz, M. M.) — írta.¹¹

Ezen elmagyarosodó ruszin (s részben román) értelmiségi réteg célja az volt, hogy világi karrierje érdekében nem csupán nyelvében, hanem egyházi szertartásában is közelebb kerüljön az uralkodó magyar nemzethez. Lényegében egyetértettek azzal a gondolattal, amelyet Szabó Jenő a következő szavakkal fogalmazott meg: „ne nevezzék ruthénekek a ruszinokat, hanem magyarnak. . . mert mi életre-halálra küzdeni fogunk, . . . mert nem akarjuk, hogy gyerekeink ruthének legyenek. . .”¹² avagy: „Magyarország elismert intelligenciája nem lehet más, mint magyar”.¹³

Ilyen vonatkozásban igen jellemző az Országos Bizottság egyik tagjának, Romanecz Aladár Máramaros-megyei születésű (1864) ruszin görögkatolikus lelkész-újságírónak az az 1902-ben tett nyilatkozata, amikor így szólt: „az ember, ha nem magyarnak született, politikai téren akkor ér el legtöbb előnyt, ha nemzetiiségre magát magyarnak vallja, mert ez esetben követelheti és igényelheti mindazt, amit a magyar törvény a magyar hazában a magyarnak biztosít.”¹⁴

Ez a nyilatkozat Romanecz Aladár saját lapjában, a kormányszubvenciót élvező ungvári magyar nyelvű lapban, a „Kárpáti Lapok”-ban jelent meg. Ugyanitt Romanecz Aladár — álláspontja alátámasztására — kifejtette, hogy a ruszin nép „számarányánál, tájszólások szerinti tagozottságánál s vagyoni és intellektuális erejénél fogva különben is gyenge volna arra, hogy magának a magyarral szemben külön nemzetiségi pozíciót teremtsen”.¹⁵

Az Országos Bizottság vezetői sorában — a hajdúdorogiakon kívül — ott találjuk tehát a budapesti asszimilálódó ruszin értelmiség számos képviselőjét, Illés Jenőt, dr. Pásztélyi Jenőt, dr. Rabár Endrét, Kecskóczy Ödönt. A 40 tagú választmányban is sok olyan görögkatolikus lelkész volt, kiknek neve összefonódott a ruszinok magyarosítására irányuló különböző akciókkal: Hodobay Andor, Kecskés Antal, Romanecz Aladár, Bányay János, Melles Emil (Szabó Jenő veje)

¹⁰ A görög szertartású magyarok országos bizottságának programja és szervezete. Bp. 1898.

¹¹ Budapesti Szemle, 1901. 298. sz. Petronius (Szabó Jenő) írása „Küzdelem a magyar liturgiáért”.

¹² Szabó Jenő: i. m. „Kérelem a magyar sajtóhoz” c. írása.

¹³ Szabó Jenő: i. m. „A nemzetiségi kérdés” c. írása.

¹⁴ Kárpáti Lapok, 1902. jan. 6.

¹⁵ Uo.

stb. A tagság főleg a görögkatolikus lelkészekből, a jobbmódú parasztokból és a világi értelmiségből került ki.

Érdekes és figyelemre méltó a budapesti ruszin asszimilálódó értelmiség neves képviselőjének, dr. Demjanovich Emil orvosnak a nyilatkozata az Országos Bizottságot támogatók nemzetiségi megoszlásáról, a Görögkatolikus Hírlap 1904. október 15-i számában. „A mi ügyünkről” címen. E mozgalmat azon „hit-testvéreink karolták fel leginkább, — írta, — akik vagy szlávajkú vidékeken laknak, vagy innen származnak. Forgatva az Országos Bizottság névsorát, nem hiszem, hogy nagyot vétenék az igazság ellen, amikor állítom, hogy itt . . . a fajmagyarság alig képez 290/0-ot, a választmányi tagok 440/0-a fiatal éveiben, magammal egyetemben, nem is hallott magyar liturgiáról, a fennmaradó 270/0-ról nem tudnék véleményt mondani, ezeket én kéteseknek veszem. Ez azonban nem képezhet akadályt arra nézve, hogy a magyar liturgiáért lelkesedjünk, érte elszántan küzdjünk”.

Érdekes dokumentum ezzel kapcsolatban a ruszin nemzeti értelmiséghez tartozó Petrassevich Gézának a „Görögkatolikus Szemlé”-ben 1900-ban megjelent írása, amelyben a nevek alapján nemzetiségi csoportokra bontja az Országos Bizottsághoz csatlakozott 11 357 főt s megállapítja, hogy

6685 fő neve orosz,	590/0
10 fő neve román,	
4662 fő neve magyar,	410/0
	<hr/> 1000/0

minek alapján az a meggyőződés alakul ki, hogy az Országos Bizottság tagjainak túlnyomó többsége nem magyar görögkatolikus, akit az eloroszosodástól kell féltetni, hanem sokkal inkább magyar befolyás alá került ruszin. A nevek egyébként az Országos Bizottság által 1901-ben kiadott „Emlékkönyv”-ben található. „Illyasevics, Bacsinszky, Popovics, Hrabár . . . miért szégyellik hát ezek . . . bevallani, hogy ki volt az apjuk” — írta Petrassevich . . . nem becsülésre méltó az, ha valaki megtagadja, restelli, szégyelli, ki volt az apja. . . A görögkatolikus magyarok intelligenciájának 78,80/0-a pedig azt teszi” — utal a budapesti görögkatolikus egyházközségre, amely zömében a budapesti asszimilálódott ruszin előkelőséget ölelte fel, s ahol a hívők 78,70/0-ának ruszin volt a neve.

Mint fentebb említettük, az Országos Bizottság megalakulásával új lendületet vett a korábbi hajdúdorogi mozgalom, amely most az Országos Bizottságra ruházta át a magyar liturgia kivívását. Az önálló magyar görögkatolikus püspökség követelését az Országos Bizottság nem vette fel a programjába, mivel ezt a magyar kormány — nemzetiségi megfontolásokból — ellenezte. Ugyanakkor viszont a hajdúdorogiak továbbra sem ejtették el az önálló püspökség kivívásának a gondolatát, s érdekes módon e törekvésük találkozott a ruszin nemzeti értelmiség törekvésével, hiszen számukra — szintén nemzetiségi megfontolásból — kedvezőbbnek látszott a magyarok kikapcsolása a görögkatolikus püspökségből és önálló szláv liturgikus nyelvű „ruszin” püspökség kialakítása. Nem volt véletlen, hogy a XX. sz. elején többek között éppen a püspökség kérdésében borult fel a hajdúdorogiak és az asszimilálódó ruszin értelmiség kompromisszuma.

Az 1898-ban kötött kompromisszum hozzávetőlegesen 1905-ig tartott, amikor is a román és a ruszin parasztság körében terjedő vallási áttérési (skizma-)

mozgalmat felhasználva hivatkozási alapként, a magyar kormány maga látott hozzá, hogy hivatalos úton, az ún. „vatikáni akció” keretében nyerve el Róma áldását tulajdonképpen magyarosító célzatú, egyházi jellegű követeléseikhez.

Az Országos Bizottság tevékenységének tetőpontját a római zarándoklat megszervezése képezte.

Az Országos Bizottság már nemsokkal megalakulása után, 1898 novemberében meghirdette a római zarándoklatot, először 1899 márciusára, majd 1899 október—novemberére, de mert viszonylag kevés volt a jelentkező (a második dátumra is csak 200 fő), a zarándoklat időpontja egyre távolodott. Problémát okozott továbbá az a tény is, hogy Róma nem engedélyezte a munkácsi és az eperjesi görögkatolikus püspökök részvételét a zarándoklatban, tekintve, hogy annak célja a Róma által tiltott magyar liturgia szentesítésének a kikönyörgése volt.

Megoldásként végül az 1900. év, mint a katolikus világ szent éve, kínálkozott, amikor az Országos Bizottság a Katolikus Világszövetség tagjaként hirdette meg a szent-évi zarándoklatot, s így elérte, hogy abban — a zarándoklat súlyának növelése érdekében — részt vehetett Vályi János eperjesi és Firczak Gyula munkácsi püspök. Vályi János 1899. december 30-án, Firczak Gyula pedig 1900 február 1-én kelt körlevelében szólította fel híveit a zarándoklatban való részvételre. Itt megjegyzendő, hogy míg a kormány kívánságai iránt mindig nagyobb megértést tanúsító Vályi János nagy aktivitást fejtett ki, addig Firczak Gyula meglehetősen tartózkodóan és hűvösen viselkedett: pl. először őszre akarta halasztani az utazást, majd pedig rossz egészségi állapotára hivatkozva a zarándokcsoporttól külön utazott, a zarándoklat után pedig — lényegében a zarándoklat céljával ellentétesen — az ósláv liturgia erőteljesebb oktatását szorgalmazta s eljárt abban az ügyben is, hogy görögkatolikus ruszin panövendékek tanulhassanak Rómában, a Collegium Ruthenorumban.

A zarándoklatot megelőzően 1899 őszén az ország egyes vidékein helyi szervező bizottságok alakultak, melyek élén ismert ruszinok állottak: Szatmáron dr. Rabár Endre, Nyíregyházán dr. Pásztélyi Jenő stb.¹⁶ Miskolcon Hodobay Andor volt a szervező.

A zarándoklatra 1900 márciusában, 461 fő részvételével került sor. A zarándoklatban a ruszin előkelőség soraiból részt vett dr. Rabár Endre és neje, dr. Pásztélyi Jenő és neje, Roskovics Ignác festőművész, Kecskóczy Ödön, a „magyarok” lelkészek soraiból pedig Romanecz Aladár, Melles Emil stb. A kárpátaljai megyékből összesen 104 fő volt jelen, ebből értelmiségi (pap, világi) 52 fő, „gazda” 31 fő, egyéb 21 fő. Mivel Bécs a délszláv és a cseh nemzeti mozgalmak miatt, Róma pedig a római katolikus vallásban használt latin szertartás fenntartása érdekében tulajdonképpen ellenezte az Országos Bizottság akcióját, a zarándoklat Rómában kevés sikerre számíthatott. Kezdetben a pápa nem is kívánta fogadni a küldöttséget, végül azonban gr. Zichy Gyula közbenjárására mégis úgy nézett ki, hogy 24 fő a pápa elé járulhat. Ebből három helyet „a nem-magyar ajkúak”-nak kívántak átengedni, kettőt a munkácsi, ill. az eperjesi egyházmegyék képviselőinek, míg 19 fő a magyarokat képviselte volna. Végül azonban a küldöttség létszáma csak 12 fő lehetett, amibe „nem-magyar” nem fért be. Az Országos Bizottság vezetősége által kidolgozott elképzeléseknek megfelelően Vályi János eperjesi püspök beszédet kívánt volna mondani a fogadáson, ezt azonban a vatikáni hatóságok nem engedélyezték, csupán az előre elkészített

¹⁶ Emlékkönyv a görög katolikus magyarok zarándoklatáról. Bp. 1901.

latin nyelvű memorandumot adhatta át, amelyben „... több mint 200 000 görög-katolikus magyar hívő a magyar nyelvnek a görög liturgiában való alkalmazásához” a pápa jóváhagyását kérte.

A memorandum aláírói között a budapesti világi ruszin értelmiség soraiból szerepel: Pásztélyi János kúriai bíró, Illés Jenő kúriai bíró, Medvigy Mihály kir. táblai tanácselnök, dr. Pásztélyi Jenő ügyvéd, Roskovics Ignác festőművész, Talapkovics Vazul királyi tanácsos, dr. Rabár Endre királyi aljárásbíró, dr. Bacsinszky Vladimir MÁV titkár, Kecskóczy Ödön tanár, Demko Kálmán gimnáziumi tanár továbbá a közsimert „magyaronok”, Hodobay Andor, Melles Emil lelkészek stb.¹⁷

A pápai kihallgatás során figyelemre méltó mozzanat volt, hogy az elő haladó két püspök után a ruszin származású egyetemi hallgató, Prodan János vitte az emlékiratot, aki már ekkor kitűnt rendkívüli asszimilációs ambícióival. Prodan János idővel a ruszin-kérdés ismert politikusává vált.

Az Országos Bizottság a zarándoklatot követően, 1901-ben nagy kötetet adott ki „Emlékkönyv a görög szertartású magyarok római zarándoklatáról” címen, amelyben részletesen beszámolt a zarándoklat előkészületeiről, annak résztvevőiről, függelékben közölte Vályi János tervezett, de elmondásra nem került beszédét, valamint a pápának átadott „Emlékirat” szövegét, az Országos Bizottság programját, vezetőinek és tagjainak névsorát.

Az Emlékkönyv összeállításában jelentős munkát végzett Szabó Jenő és Melles Emil. A kötet figyelemre méltó része az a történeti áttekintés, amelyet a ruszin származású történész, Hodinka Antal állított össze.

A zarándoklatot követően az Országos Bizottság javasolta, hogy Vályi Jánost a kormányzat tüntesse ki a valóságos belső titkos tanácsosi címmel, míg Firczák Gyula személyével kapcsolatban ez fel sem merült, sőt, a korabeli kormánypárti sajtó erősen támadta fentebb említett törekvéseiért. Nyilván ebben is kifejezésre jutott a két görögkatolikus püspök eltérő magatartásának az értékelése. Érdekes és jellemző volt pl. a két püspök más szellemű megnyilatkozása az Országos Bizottság megalakulása alkalmából is. Vályi János eperjesi püspök üdvözlő távirata Szabó Jenőhöz így szólt: „Méltóságodat, mint az alakuló Országos Bizottság elnökét a legmelegebben üdvözlöm s megkezdett munkálkodásához Istentől áldást és legjobb sikereket kívánok.” Ugyanakkor Firczák Gyula munkácsi püspök hívős távirata a következő: „Jóra irányuló nemes törekvésükre örömmel kérem Isten áldását.”¹⁸ A valóságos belső titkos tanácsosi címet egyébként 1903 elején megkapta Vályi János. Igen érdekes, hogy ebből az alkalomból a legmelegebben a budapesti asszimiláló ruszin értelmiség képviselői üdvözölték. Kecskóczy Ödön 1903. febr. 17-én kelt levele,¹⁹ dr. Pásztélyi Jenő köszöntése,²⁰ dr. Rabár Endre gratulációja,²¹ a „Budapesti

¹⁷ A görög szertartású katolikus magyarok emlékirata XIII. Leó őszentségéhez. Bp. 1900.

¹⁸ Emlékkönyv a görög katolikus magyarok római zarándoklatáról. Bp. 1901.

¹⁹ Kecskóczy Ödön 1903. febr. 17-én a következő táviratot intézte Vályi Jánoshoz: „Soha el nem múló emlék fűz Püspök uramhoz, mint az ungvári pappi-árvaház növendékének egykori főnökéhez. »Hisz beteg szemed mellett csillaga vagy az intézetnek.« Hogy felejthettem el én e szavakat, melyek annak idején oly balzsammal öntötték el szívemet s fegyvert adtak lelkemnek az élet további küzdelmeiben. Hitemet, hazámat, drága jó magyar hazámat s hasonlíthatatlanul fenséges szertartásomat tanultam el ekkoron édes főnökömtől megtanulni s bírtam azt érvényesíteni életem folyamán.» Csehszlovákia, Eperjesi állami levéltár, eperjesi püspökség elnökségi iratai, 1903.

²⁰ Pásztélyi Jenő üdvözlőlevele Vályi Jánoshoz: „Fogadja kegyesen csekélységem részéről is örömem nyilvánítását”. Uo.

²¹ Rabár Endre üdvözlőlevele és válasz. Uo.

Főiskolás Görögkatolikus Ifjak Vasvári Pál Önképző Köré”-nek hódolatteljes tisztelete tanúskodnak erről²².

Ugyanakkor igen szűkszavú, de szűkszavúságával sokat mondó a nemzeti-ségi aspirációkat mértékkel támogató Darányi Ignác köszöntése: mindössze egy névjegy a következő betűkkel „s. sz. k.”²³

Igen figyelemre méltó az is, hogy már ekkor, a valóságos belső titkos tanácsosi kinevezés alkalmából az Országos Bizottság, ill. Szabó Jenő által küldött üdvözlő táviratban érződik valami belső válság, amely azután 1905-re érett meg teljesen. Szabó Jenő ugyanis, aki ekkor még hivatalosan az Országos Bizottság elnöke volt, csak a saját nevében gratulált febr. 14-én, mondván, hogy „Országos Bizottságunk gyászol”²⁴ Ugyanakkor az Országos Bizottság nevében a hajdúdorogiak vezetői köszöntötték Vályi Jánost és üdvözlésükben szükségesnek tartották hangoztatni nem csupán a magyar liturgia, hanem a magyar püspökség ügyét is. Íme: „... a magyar görögkatolikusok lelkes és hazafias főpásztora szívből jövő legőszintébb örömet, szeretetét, tántoríthatatlan ragaszkodását fogadja Nagyméltóságod a magyar liturgiát és püspökséget már oly régóta óhajtó és kívánó magyar görögkatolikusok leglelkesebb harcosai és kezdeményezői, a hajdúdorogi végrehajtó Országos Bizottságtól, Farkas Győző jegyző, Farkas Pál elnök.”²⁵

Szabó Jenő az egyik, 1906-ban kelt cikkében ír arról, hogy a római zarándoklatot követően az Országos Bizottságon belül az ungváriak azt javasolták, hogy a ruszinok váljanak el a hajdúdorogiaktól. Szabó Jenő bevallja, hogy nehéz helyzetbe került, mivel a hajdúdorogiak is folyton el akartak szakadni a ruszinoktól, főleg azért, mivel az önálló püspökséget is követelni akarták, míg az asszimilálódó ruszin értelmiség ezzel nem értett egyet, tekintve, hogy ez a ruszin nemzeti értelmiség törekvéseit segítette volna. Mindebből arra következtethetünk, hogy az 1903. évi Országos Bizottság-távirat és a Szabó Jenő távirat ezt a válságot tükrözte. Szabó Jenő az említett cikkben azt is elmondja, hogy az átmeneti válságot Illés Jenőnek sikerült kivédenie s egyelőre a két szárny továbbra is együtt maradt.²⁶

Szükséges elmondanunk azt is, hogy a ruszin nemzeti értelmiség — annak is elsősorban a ruszofil ága — élénk tiltakozással fogadta az Országos Bizottság megalakulását. A ruszofil Fenczik Jenő kiadásában megjelenő „Lisztok” c. lap 1898. július 1-i számában ezt olvashatjuk: „Hatalmas veszély rejlik ebben az egész dologban, a mi ősi szláv istentiszteletünk számára... Amennyiben Őszentsége engedélyezné a magyar liturgiát, akkor a mi verhovinai templomainkban is magyar szó csendülne fel, mivel — hogy patrióta színben tüntessék fel magukat, — akadnak olyan lelkészek, akik megkísérelnek magyarul prédikálni tiszta orosz falvakban és magyarul tanítani a katekizmust a tisztán orosz gyermekeknek... S mi lesz mindebből? ... Úgy véljük, Rómában tudják, mit tesznek és nem engedik meg, hogy a liturgia politikai elgondolások eszközévé válják.”²⁷

²² A budapesti főiskolás görögkatolikus magyar ifjak „Vasvári Pál Önképző Körének” hódolatteljes üdvözlését Gulovics elnök fejezte ki. Uo.

²³ Darányi Ignác 1903. febr. 14-én kelt névjegye. Uo.

²⁴ Szabó Jenő távirata, 1903. febr. 14. Uo.

²⁵ Az Országos Bizottság távirata. Uo.

²⁶ Magyar Világ, 1906. szept. 16. Petronius (Szabó Jenő) „Váljunk el” c. írása.

²⁷ Lisztok, 1898. júl. 1.

Ugyancsak a „Lisztok” 1899. október 15-i száma a készülő római zarándoklatot „a mi ószláv liturgiánk elleni . . . elkeseredett támadás”-nak nevezi.²⁸

A ruszin nemzeti értelmiség Ungváron megjelenő magyar nyelvű, s a Katolikus Néppártot támogató lapja, a „Kelet” is vitába szállt az Országos Bizottsággal, Szabó Jenővel. Többek között az 1900. január 25-i számban „Egy ruthén hazafi” jelzi: Róma már háromszor tiltotta el a magyar liturgiát s így abból nem is lesz semmi. Vallja, hogy Ungváron igenis „komoly ébredés mutatkozik” a magyar liturgia ellen. Szabó Jenő a lap hasábjain febr. 1-én válaszolt „Magyar liturgia” címen.

A másik magyar nyelvű ruszin lap, a „Görögkatolikus Szemle” 1900. okt. 28-i vezércikkében felháborodással írt arról, hogy az Országos Bizottság már most, Róma tilalma ellenére terjeszti a magyar liturgiát (Nyíregyházán ugyanis 1900-ban, a tilalom ellenére, bevezették a magyar nyelvű görögkatolikus istentiszteletet).²⁹ Ha pedig engedélyezve lesz az, akkor „a szegény ruthéneket egyszerűen felfalja” — írta, majd így folytatta: „Éppen ezért mi . . . e mozgalommal szemben . . . állást foglaltunk, mely szerint ebben szent egyházunk egységének és édes hazánk belbékéjének megzavarását láttuk.” A cikk javasolta: a bizottság szüntesse be áldatlan működését.³⁰

Számos egyéb írás mellett figyelemre méltóak az újság 1900. nov. 18. és 1901. jún. 21-i írásai „Divatos hívők”, „Hitgyöngöseség — hitárulás” címen, „Munkás” aláírással.³¹

A jelentős egyháztörténeti ismeretekkel rendelkező „Munkás” a polgári szabadságjogokra hivatkozva tiltakozik az Országos Bizottság tevékenysége ellen.

Volosin Ágoston, a ruszin nemzeti értelmiség ukránofil irányzatának a képviselője Ungváron, 1923-ban megjelent „Spominy” c. visszaemlékezésében a Nyíregyházán 1900-ban bevezetett magyar liturgia kapcsán jelzi, hogy háromtagú delegáció 100 aláírással ellátott tiltakozást nyújtott át *Firczák Gyula* püspöknek.³² (Kiemelés tőlem — M. M.) A „Görögkatolikus Szemle” 1900. nov. 11-i száma „Az ungvári theológiai kar” aláírással „Nyilatkozat”-ot közölt,³³ amelyben a tanári kar tiltakozott a magyar liturgia, mint „törvényellenes jogszokás” ellen, visszautasítva azonban a sajtóban róluk megjelent különböző „rosszakarató gyanúsításokat”.

Néhány nappal később, 1900. nov. 20-án Firczák Gyula munkácsi püspök körlevelet adott ki a liturgiai nyelv kérdésében, amelyben a Vatikán álláspontjára hivatkozva közölte, hogy a görögkatolikus vallás liturgiai nyelve az ószláv és a román, és a pápa esetleges megmásító határozatáig ezt kell érvényben lévőnek tekinteni.³⁴

A ruszin nemzeti értelmiség ruszsofil ágának egyik — szintén a századfordulón induló s később nevéssé váló — képviselője, dr. Hadzsega Gyula, Julij Ruszak álnéven Ungváron 1938-ban kiadott orosz nyelvű „Voszpominanija” c. emlékiratában nagy szenvedéllyel eleveníti fel az Országos Bizottság megalá-

²⁸ Lisztok, 1899. okt. 15.

²⁹ A. Volosin: Spominy. Ungvár, 1923.

³⁰ Görögkatolikus Szemle, 1900. okt. 28. Görögkatolikus Magyarok Országos Bizottsága.

³¹ Görögkatolikus Szemle, 1900. nov. 18.; 1901. jún. 21. „Munkás” aláírással: Divatos hívők. Hitgyöngöseség — hitárulás.

³² A. Volosin: i. m.

³³ Görögkatolikus Szemle, 1900. nov. 11. Az ungvári theológiai kar nyilatkozata.

³⁴ Kelet, 1900. nov. 29.

kulása és tevékenysége által felkavart vihart s utal az éles sajtópolémiákra. Könyve érdekes kortörténeti forrás.

Végezetül az Országos Bizottság tevékenységéről és a Rómában átnyújtott Emlékiratról annyit jegyzünk meg, hogy az lényegében eredménytelen maradt, amennyiben a pápa az Emlékiratra éveken át nem is válaszolt.

Feltételezhetően az Országos Bizottságon belüli viszályok miatt Szabó Jenő 1904 nyarán — rossz egészségi állapotára hivatkozva — visszavonult az Országos Bizottságtól. A „Görögkatolikus Hírlap” 1904. június 18-i számában megjelent, s a visszavonulást bejelentő cikkében Szabó Jenő sikertelennek mondotta az Országos Bizottság tevékenységét, s azért elsősorban az agrárius-néppárti politikai áramlatot tette felelőssé,³⁵ amely — mint ismeretes, — az 1890-es évek közepén hatásos programot dolgozott ki a magyarországi nemzetiségek nemzetiségi és gazdasági követeléseinek a támogatására (végső soron a történeti, soknemzetiségű Magyarország megtartására), s ez a program többek között erős visszhangra talált Kárpátalján, a ruszin nemzeti értelmiség soraiban is.³⁶ Hasonló megfontolások alapján Szabó Jenő támadta Darányi Ignácot, akinek földművelésügyi minisztersége idején ez az agrárius-néppárti politika a kormány tevékenységében is érvényesült.

Szabó Jenő visszavonulását követően 1904. június 23-án tanácskozássra gyűlt össze az Országos Bizottság vezetősége, ahol Demko Kálmán gimn. tanár felolvasta Szabó Jenő „ideiglenes visszavonulását” bejelentő levelét. Az ülésen a ruszin vezetők közül Medvigy Mihály, dr. Rabár Endre, dr. Pásztélyi Jenő stb. már nem jelentek meg, kifejezve így szolidaritásukat Szabó Jenővel. S itt kezdődik Demko Kálmán gimn. tanár tevékenységének egy rövid, de igen érdekes, s eddig még teljesen feltáratlan periódusa. A rendelkezésre álló levél- és irattöredékek alapján annyi megállapítható, hogy 1904-től megszakadt a bizalmas viszony az addig együttműködő Szabó Jenő csoport és Demko Kálmán között, sőt, egyre élesebb polémia alakult ki közöttük. Ehhez járult, hogy az 1904—1906-ban a kellemetlenségek és kudarcok sora érte Demko Kálmánt mind a munkahelyén, mind közéleti pályáján. (1904-ben pl. valaki sikkasztott az igazgatása alatt álló iskola páncélszekrényéből s emiatt támadtak gondjai, később megvonták vasúti szabadjegyét, majd a kormány megvonta az anyagi támogatást a szerkesztése alatt álló, Budapesten megjelent „Görögkatolikus Hírlap”-tól, amely pedig az Országos Bizottság lapjaként indult, s végül 1906. április 5-től az Országos Bizottság nem kívánta tovább saját lapjának tekinteni.) Mindebből arra következtethetünk, hogy az 1904—1906 periódusban Demko Kálmán az Országos Bizottságon belül, Szabó Jenő és csoportja nélkül s azok elvei ellenére kívánta megvalósítani saját elképzeléseit, amelyek részletes megismerése még a jövő feladata.³⁷

Visszatérve Szabó Jenő 1904. évi lemondására az Országos Bizottság vezetéséről, megjegyezhetjük, hogy a hajdúdorogi szárny Szabó Jenő visszavonulását véglegesnek tekintette s különböző újságcikkekben burkoltan utalt a visszavonulás egyéb okaira is.

Hosszas viták után Farkas Pál, Illés Jenő, Demko Kálmán, Garancsy Mihály és Medvigy Mihály aláírásával „Nyilatkozat”-ot adott ki az Országos

³⁵ Mayer Mária: A kárpátukránokról (ruszinok) a századfordulón. Október i ukrainska kultura c. kötetben, Presov, 1968.

³⁶ Görögkatolikus Hírlap, 1904. jún. 18.

³⁷ Csehszlovákia, Eperjesi állami levéltár, eperjesi püspökség elnökségi iratai, 1906.

Bizottság, amelyben a további teendők megvitatására 1904. szeptember 8-ra összehívta a vezetőség ülését. Az Országos Bizottság tevékenységének további története egyelőre nem ismeretes számunkra, annyi azonban bizonyos, hogy 1905-ben felbomlott a Szabó Jenőék által képviselt „hazafias ruszinok” és a hajdúdorogiak kompromisszuma, jóllehet Demko Kálmán és néhány társa továbbra is részt vett az Országos Bizottság tevékenységében.

Szabó Jenő és az Országos Bizottságból kivált társai új szervezetben, a Magyar Görögkatolikusok Egyesületében gyülekeztek, míg a hajdúdorogi mozgalom zászlaját tulajdonképpen maga a kormány vette át. Az eredmény: 1912-re a kormánynak sikerült Rómában elérnie az önálló magyar görögkatolikus püspökség engedélyezését s ezen belül az ósláv liturgikus nyelv eltörlését. Az új liturgiai nyelv azonban nem a kért magyar lett, hanem a római-katolikus vallásban alkalmazott holt latin nyelv mintájára a holt görög nyelv.

A Magyar Görögkatolikusok Egyesülete és lapjuk, a „Görögkatolikus Hírlap”

1902. december 3-án Szabó Jenő felsőházi tag elnökletével Budapesten megalakult a Magyar Görögkatolikusok Egyesülete.³⁸

A megalakulásra vonatkozó javaslatot dr. Rabár Endre, a fővárosban élő asszimilálódó ruszin értelmiség egyik vezéralakja terjesztette elő, aki már évek óta foglalkozott hasonló egyesület létrehozásának a gondolatával. Az ungvári „Görögkatolikus Szemle”-ben már 1900-ban szó volt Rabár Endre ilyen vonatkozású terveiről.³⁹

A Magyar Görögkatolikusok Egyesületének alapító tagjai: Balogh Szilárd rónaszéki lelkész, Bányay János szerencsi esperes, Firczák Gyula munkácsi püspök, Medvigy Mihály kir. táblabíró, Pajkossy János kassai posta és távíró titkár, valamint Popovics Miklós ungvári szentszéki ügyvivő. A hat főnyi alapító gárdából 3 fő, valamint a javaslattevő dr. Rabár Endre — ruszin. Az alapítók láttán nehéz lenne ítéletet modani a személyekben megnyilvánuló társadalmi tendenciákról, amennyiben Bányay János, aki 1897-ben brosurát jelentetett meg a naptáregyesítés mellett, az asszimiláció harcosa, Firczák Gyuláról ezt nem lehet állítani, míg a többi személy meglehetősen ismeretlen.

A 61 rendes tag sorában is csak az 1860-as évek ruszin russzofil mozgalmának egyik vezéralakja, dr. Szabó Cyrill kassai tanár és Demko Kálmán neve tűnik a szemünkbe.

A 123 pártoló tag sorában már több ismert személyt találunk, így pl. Kubek Emil sznakói lelkész, Melles Emil lelkész, dr. Szabó Orest főispáni titkárt, akik mindannyian a magyar kormány asszimilációs politikáját támogatták.⁴⁰ Pártoló tag volt a későbbi történész, Bonkáló Sándor is.

A vezetőségben kezdetben olyan személyekkel is találkozunk, akik az 1890-es évek végén vezető szerepet játszottak a ruszin nemzeti értelmiséget tömörítő, s az asszimiláció ellen küzdő ungvári Szent Bezil Társulatban: Jaczkovics Mihály, Roskovics Emánuel, Sztankaninecz (Sztankay) Gyula. Levonhat-

³⁸ Görögkatolikus Hírlap, 1904. jan. 16.

³⁹ Dr. Rabár Endre cikke a Görögkatolikus Szemle 1900. febr. 25-i számában, majd a Görögkatolikus Szemle cikke 1900. május 27-én.

⁴⁰ Kárpáti Lapok, 1903. ápr. 19.

juk tehát azt a következtetést, hogy megalakulásakor a Magyar Görögkatolikusok Egyesületének a vezetőségében a magyar görögkatolikusok mellett helyet foglalt mind az asszimilálódó, mind a nemzeti ruszin értelmiség, azonban a szervezetben az asszimilálódó tendencia volt az uralkodó.

A megalakuló egyesületben a budapesti elmagyarosodó ruszin világi értelmiségből vezető szerepet játszott dr. Demjanovich Emil orvos, valamint dr. Rabár Endre ügyvéd.

Dr. Demjanovich Emil (1861—1941) orvosról (ld. az Orvosi Hetilap 1976. 26. számában megjelent, s a jelen sorok írójától származó közleményt) egyelőre csak annyit tudunk, hogy orvosi témájú dolgozatok írása mellett orosz nyelvű szakkönyvek magyarra fordításával is foglalkozott, s mint társasági ember, a fővárosnak ismert, közkedvelt alakja volt. 1892-ben született Kornél fiát is orvosnak nevelte.

Dr. Rabár Endre az asszimiláció lelkes híve volt. „A 3—400.000 hittestvér elegendő-e egy külön nemzetiség szervezésére” — kérdezi 1900-ban, a „Görögkatolikus Szemle” febr. 25-i számában, vitázva a ruszin nemzeti értelmiség képviselőivel. „Ez csak egy csepp a tenger mélyéhez képest, amely külön érvényesülési joggal nem bír” — írja. Dr. Rabár kifejti, hogy a ruszin nép csekély lélekszámú, nagyon szegény, nincs intelligenciája sem, s ezért nem tarthat igényt önálló nemzeti létre. „... szabad-e szappanbuborék értékével bíró frázisokkal hangoztatni a külön nemzetiség kifejlését célzó törekvéseket?” — kérdi ismét, majd leszögezi, hogy a megoldás más: „ha pusztul ez a nép — akkor lehet-e természetesebb valami, mint hogy segítségül hívjuk a magyart.” Érdemei elismerésül dr. Rabár Endre 1901-ben szabadelvű párti programmal bekerült a parlamentbe képviselőnek.

Az Egyesület nemsokkal megalakulása után, 1902 decemberében felhívást bocsátott ki, amelyben részletesen kifejtette céljait, továbbá azokat az okokat, amelyek a görögkatolikus értelmiség összefogására indították. Sajnálatos módon a Nyilatkozat egyelőre nem áll rendelkezésünkre, azonban az Egyesület egyéves évfordulója alkalmából dr. Demjanovich Emil által írott megemlékezés elmondja, hogy a cél a görögkatolikusok erkölcsi és anyagi érdekeit előmozdítani, valamint a budapesti görögkatolikus egyházközösség, a munkácsi és az eperjesi egyházmegye görögkatolikus, „s céljainkban, meggyőződésünkben osztózó” híveit összehozni volt.⁴¹

Dr. Demjanovich Emiltől megtudjuk, hogy a megalakulást követően a két görögkatolikus püspök áldását adta az Egyesületre, majd szétküldték az alapszabályt és a fentebb említett felhívást. A kezdeti időszakban a közvéleményben a Magyar Görögkatolikusok Egyesülete és a Görögkatolikus Magyarok Országos Bizottsága nyilvánvalóan összekeveredett, mivel nem sokkal az Egyesület megalakulása után, 1903 májusában dr. Demjanovich Emil szükségesnek tartotta, hogy a „Görögkatolikus Szemle” hasábjain fejtse ki a két szervezet közötti különbséget. Jelezte, hogy az Egyesület nem azonos az Országos Bizottsággal, amennyiben az Egyesületben az Alföldről, Hajdúdorogról stb. egyetlen tag sincs, azaz az Egyesület sokkal inkább ruszin jellegű s céljai sem egyházi, hanem kulturális jellegűek: a jövőnek akarnak görögkatolikus ruszin értelmiséget nevelni.⁴²

⁴¹ Görögkatolikus Hírlap, 1904. jan. 2.

⁴² Görögkatolikus Szemle, 1903. máj. 31.

Az egyéves évfordulón az Egyesület taglétszáma 271 fő volt. Dr. Demjanovich Emil az egyéves évfordulóról szóló megemlékezése mellett csatlakozásra is szólít. Jelzi: az alapítói tagdíj 200 Korona, a rendes díj 12 Korona, a pártolói díj 6 Korona. Elmondja, hogy az 1903. év során 5563 Korona folyt be tagdíjak címén és 2560 Korona, mint adomány a diákinternátusra.

1904 nyarán dr. Demjanovich Emil 32 oldalas füzetben számolt be az Egyesült másfél-éves tevékenységéről. A füzet 900 példányban jelent meg. A közölt kimutatás szerint az Egyesület tagjai Bereg, Máramaros, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa, Ung, Zemplén, Abauj, Borsod, Sáros, Szepes-Gömör, Zemplén megyékből és Budapestről kerültek ki. A munkácsi egyházmegyében a lelkészeknek 21⁰/₀-a, míg az eperjesi egyházmegyében 18⁰/₀-a tagja az Egyesületnek. A tanítók közül a munkácsi egyházmegyében tag 5⁰/₀, az eperjesi egyházmegyében 1⁰/₀.⁴³

A Magyar Görögkatolikusok Egyesülete elnöksége nevében dr. Rabár Endre, dr. Demjanovich Emil és dr. Leövey Sándor 1903. dec. 22-én nyilatkozatot adott ki, amelyben közölte, hogy az Egyesület „Görögkatolikus Hírlap” címen lapot indít, amely Budapest székhellyel fog megjelenni, dr. Demko Kálmán főszerkesztésében. A felelős szerkesztő: Prodan János. A lap egyben az Országos Bizottság lapja is volt. (Mint említettük, 1905 áprilisától a lap megszűnt az Országos Bizottság orgánuma lenni, s a felelős szerkesztő a ruszin Kutkafalvy Miklós (korábban Kutka Nyikolaj) lett.⁴⁴

„A »Görögkatolikus Hírlap« programjába felvette mindazt, aminek mi egyházi, kulturális, társadalmi és közgazdasági téren hitéletünk és hitsorsos népünk érdekében hírlapi fejtegetését kívánatosnak és szükségesnek tartjuk. Ezméink és céljaink megegyezésének következményeként a Magyar Görögkatolikusok Egyesülete a »Görögkatolikus Hírlapot« közleményeként elfogadta” — írták.⁴⁵

1903. december 25-én jelent meg a „Görögkatolikus Hírlap”, melyről főszerkesztője később így nyilatkozott: „a Görögkatolikus Hírlap nem újság, nem hírlap, hanem célja — felébreszteni és megnyilatkoztatni a magyarországi görögkatolikus közvéleményt, hogy annak megnyilatkozásaiból az intéző egyházi és világi hatóságok tudomást szerezhessenek bajainkról, szükségleteinkről, kívánságainkról és óhajításainkról”.⁴⁶

Az első szám első oldalán számos üdvözet olvasható. Vályi János eperjesi püspök a következő táviratot küldte: „Azon biztos reményben, hogy lapja kitűzött célját diadalra fogja vinni, azt mindenkinek legmelegebben ajánlom s munkájára szívesen adom főpásztori áldásomat!” Firczak Gyula munkácsi püspök — ismét dodonai stílusban — a következőképpen üdvözölte dr. Demko Kálmánt: „A szerkesztésében meginduló Görögkatolikus Hírlap már első bejelentésével rokonszenves fogadtatásban részesült az érdeklődő közönségnél. És ez természetes, mert oly célt tűzött ki föladatául, hogy a két egyházmegye görögkatolikusai között az egységet, összetartást és kölcsönös bizalmat megteremtse, ápolja, fejlessze és védje hitünket, valamint azon érdekeinket is, melyek a katolicitással s magyar hazánk alkotmányával összehangzanak. *Ha a tervbe vett cél így valósul meg, (kiemelés tőlem —, M. M.) úgy az becses lesz az*

⁴³ Görögkatolikus Hírlap, 1904. aug. 27.

⁴⁴ Görögkatolikus Hírlap, 1903. dec. 25.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Görögkatolikus Hírlap, 1905. jan. 1.

egyháznak, értékes a hazának és üdvös görögkatolikusainknak. Ily irányú munkálkodására a jó Isten bőséges áldását kérem.”

A Görög Szertartású Katolikus Magyarok Országos Bizottsága nevében Szabó Jenő, dr. Pásztélyi Jenő és Garancsy Mihály fejezte ki jókívánságait. „Régen éreztük szükségét annak, hogy a székesfővárosban jelenjen meg egy olyan lap, amelyik a magyarországi görögkatolikusoknak közös érdekeit általában, a Görögkatolikus Magyarok Országos Bizottsága által kitűzött célokat meg különösen is ápolva, az Országos Bizottságot működésében hathatósan támogassa . . . egységre hívjuk föl mi is Magyarország összes görög szertartású katolikusait. . .”⁴⁷

A lap első számában figyelemre méltó a hajdani russzofil tradíciókkal rendelkező ungvári nyomdatulajdonos, Jäger Bertalan nyilatkozata, amelyben kifejti: tekintettel arra, hogy Budapesten megindul a „Görögkatolikus Hírlap”, amely „. . . a magyarországi görögkatolikusok érdekeit minden irányban felöleli, . . . és az összes kiválóbb szellemi munkaerő egyesítésére törekszik, nehogy ezek a törekvések az erők szétforgácsolása és a teljes egyetértés hiánya miatt hátrányt szenvedjenek, az eddig kiadásomban megjelent Kárpáti Lapok kiadását a folyó év végével megszüntetem.” (A „Kárpáti Lapok”-ról dolgozatunk más helyén már jeleztük, hogy a századforduló idején a világi és az egyházi téren folyó magyarosítás támogatója volt, élén a bilkei görögkatolikus plébánossal, Romanecz Aladárral. A lap rendszeres kormánysszubszenciót élvezett. Mind-ebből logikusan következik, hogy a kormány és Romanecz Aladár nem járult volna hozzá a több éve fennálló, s általuk fontosnak ítélt lap megszüntetéséhez, ha nem hitte volna, hogy a Budapesten megjelenő új lap átveszi és továbbfejleszti annak szerepét.)

A lap első száma közli az állandó munkatársnak jelentkezett 52 fő névsorát, akik között helyet foglalt Szabó Jenő, dr. Demjanovich Emil, Kecskóczy Ödön, dr. Rabár Endre, Kubek Emil, Melles Emil, sok ismeretlen nevű lelkész, valamint figyelemre méltó módon Zsatkovics K. György, a századvégen a néppárti-ukránofil nemzetiségi értelmiséghez tartozó újságíró-történész. Ugyancsak az első szám „Felhívás Magyarország görögszertartású katolikusaihoz” címen statisztikai adatokat közöl a magyarországi görögkatolikusok lélekszámáról, nemzetiségi megoszlásáról, majd elmondja, hogy 1903 júliusában Demko Kálmán gimn. tanár, az Országos Bizottság egyik vezetője, felhívást intézett az Országos Bizottság tagjaihoz, a munkácsi és az eperjesi egyházmegye espereiseihez, amelyben körvonalazta a tervbevett lap célját: tömöríteni a magyarországi görög szertartású katolikusok legjobb szellemi erőit és lehetőleg egy értelemre hozva azokat, igyekezni megalapítani a magyarországi görögkatolikusok érdekeit felölelő s magas tudományos és irodalmi színvonalon álló közlönyét. A teendők sorában a következőket jelölte meg:

- 1) legelsősorban a magyar nyelvnek oltári nyelvvé tétele, „Meg kell vitatnunk, mennyire jogosult, szükséges és hasznos vagy káros ennek a kérdésnek a továbbfejlesztése, vagy a küzdelem abbahagyása” — írta,
- 2) a katolikus autonómia ügyének a rendezése,
- 3) a kongrua-ügy rendezése,
- 4) a tanítók helyzetének a javítása,

⁴⁷Görögkatolikus Hírlap, 1903. dec. 5.

- 5) a papok, papi özvegyek nyugdíjának a rendezése,
- 6) erős értelmiségi osztály kifejlesztése. (Ennek érdekében a lap megindulásakor csereviszonyt létesítettek az ungvári „Nauka” c. lappal, mondván: „a testvéri egyetértés megteremtése és fenntartása — programmunknak sarkalatos pontja.”⁴⁸)
- 7) Főiskolai internátus létrehozása,
- 8) megteremteni az egységes értelmiség szellemét,
- 9) a felvidéki oroszajkú görögkatolikus nép szellemi elmaradottságának okaira rá kell mutatni, s gondolkodni kell, hogy hazafias hitsorsosainkat kiemeljük elmaradottságukból,
- 10) a felvidéki orosz nép nyomorúságos helyzete is felkelti az érdeklődést.

Végezetül, mintegy összefoglalásként megjegyzi, hogy a fenti szempontok felsorolásával nem kíván programot adni, csupán jelezni kívánja, mennyi a teendő. A lap jellegéről szólva kijelenti: „ki van zárva, hogy a lapnak nemzetiségi irányzata” legyen. „Irányunk és céljaink föltétlenül csak hazafias, a magyar nemzeti állameszme és a magyar nemzeti kultúra érdekeivel teljesen összehangzó törekvések lehetnek.”

A továbbiakban felveti, hogy sokan még mindig összetévesztik a görögkeleti és a görögkatolikus egyházakat, s így „gyakran mondják, hogy a görögkatolikusok orosz vagy oláh vallásúak”. Megoldásként javasolja tehát, hogy foglalkozni kell „a magyar görögkatolikus egyház fejlődésével, ki kell mutatni, hogyan olvadtunk egybe latin szertartású hittestvéreinkkel a vallásban és Magyarország egyéb vallású lakóival a magyar hazához, a magyar állameszmehez és a magyar nemzeti kultúrához való ragaszkodásban.”

A lap főszerkesztőjéről, a magát tósgyökeres borsodi görögkatolikus magyarnak valló gimnáziumi tanárról, „a fővárosi görögkatolikus világ elsőrendű vezérférfiá”-ról, dr. Demko Kálmánról annyit jegyzünk meg, hogy az 1880-as évek eleje óta számos történeti, művészettörténeti, etnográfiai, jogtörténeti munkát publikált, amelyek középpontjában Szepes megye s Lőcse városa állott. Írt a magyar orvosi rend történetéről is. Az 1897-ben kiadott „Asszimiláció-reasszimiláció és a magyar kulturpolitika” c. brosurájában behatóan foglalkozott főleg a ruszin s részben a román nemzetiségi kérdéssel, elsősorban az ószláv és a román egyházi szertartási nyelv útján történő „káros asszimiláció”-val. Írásában a magyar nyelvű állami iskolák számának emelése s a görögkatolikus egyházban az ószláv helyett a magyar liturgiai nyelv bevezetése mellett foglalt állást, mivel — meggyőződése szerint — „hazánk északkeleti és különösen keleti vidékén a magyarság veszélyeztetve van. . .” Javaslatai: meg kell erősíteni a nemzetiségek között lévő magyar nyelvszigeteket, visszatartani az ingadozókat, visszahódítani az elszakadtakat, kiterjeszteni a magyar nyelvhatárt. Az eszközök: az iskola és az egyház. „Magyarrá kell tenni az egyházat mindenütt, ahol ezt törvényes eszközökkel azzá lehet tenni” — írja brosurája 24. oldalán, mivel bár állami iskolák alakulnak, »a legfőbb eszköz mégis a görög-ritusú magyar egyház«, azaz minél előbb teljesíteni (kell) a magyar görögkatolikusoknak a magyar nyelv oltári használatát illető kívánságát” — írta.⁴⁹

⁴⁸ Görögkatolikus Hírlap, 1904. jan. 9.

⁴⁹ Demko Kálmán: Asszimiláció, reasszimiláció és a magyar kulturpolitika. Bp. 1897.

Minden jel arra mutat, hogy az Országos Bizottság, a Magyar Görögkatolikusok Egyesülete és a „Görögkatolikus Hírlap” révén dr. Demko Kálmán a fenti célkitűzést óhajtotta elérni.

Dr. Demko Kálmánt egyébként 1904. február 18-i nagygyűlésén a Magyar Történeti Társulat alelnökévé választotta.⁵⁰

A „Görögkatolikus Hírlap” felelős szerkesztői tisztét az ifjú Prodan János töltötte be, aki ezt megelőzően már Romanecz Aladár helyett ideiglenes szerkesztője volt az említett „Kárpáti Lapok”-nak s abban „-n -s” aláírással aktív újságíróként szerepelt.

Prodan János hatalmas ambícióval indult meg politikai pályáján. Már a századfordulón résztvett a budapesti görögkatolikus egyetemisták mozgalmában, az Országos Bizottság által szervezett zarándoklatban. A „Görögkatolikus Hírlap” szerkesztőjeként támogatta az asszimiláció ügyét. 1919-ben a konzervatív Magyar-Ruszin Politikai Párt egyik vezére. Az 1930-as években kultuszminisztériumi osztálytanácsosként találkozunk ismét nevével. 1905-ben kelt, s önmagáról valló hitvallása a következő: „Ruténnek sohasem vallottam magam, de azt nem tagadtam, hogy a kárpátaljai orosz népből származom. Büszke vagyok, hogy e nép nyelvét beszélem, . . . s szolgálni fogom érdekeit mindenkor, de nem mint rutén, hanem mint olyan magyar ember, kinek politikai és társadalmi felfogásai a származásra nézve is magyar polgártársaitól miben sem különböznek . . . magyar vagyok a test országában, görögkatolikus a lélek birodalmában.”⁵¹

Ila átlapozzuk a „Görögkatolikus Hírlap” 1904. évi számait, a leggyakrabban előforduló kérdések azok, amelyek szoros összefüggésben állottak az Egyesület célkitűzéseivel. 1) a magyar liturgiai nyelv, 2) az egyházi szerkönyvek magyar nyelvű kiadásának a problémája, 3) továbbá, mint a ruszin paraszti mozgalom által felvetett eleven probléma: a skizma, azaz a pravoszláviára való áttérés. 4) A lap támadja az agrárius-néppárti irányzat századvégi politikáját és Darányi Ignácot, amiért „fölösleges ruthén” nemzetiségi aspirációkat keltett.⁵²

Mint fentebb említettük, 1904 júniusában Szabó Jenő visszavonult a válságba jutott Országos Bizottságból. A válság-hangulat kifejezést nyert a „Görögkatolikus Hírlap” hasábjain is. A lap 1904. augusztus 27-i számában bizonyos Bihary E. „Egyetértés” c. írásában fejtegette, hogy a Magyar Görögkatolikusok Egyesületének és a „Görögkatolikus Hírlap”-nak a létrehozói remélték, hogy a két egyházmegye értelmiségét össze tudják hozni, azonban ez nem sikerült. Az október 1-i számban dr. Demjanovich Emil arról írt, hogy „mi, Budapesten élő görögkatolikusok a legjobb igyekezetünk mellett sem tudjuk elnyerni vidéki hittestvéreink teljes támogatását. . .”

A „Görögkatolikus Hírlap” 1904. november 26-i számában a szerző nélküli „Együttesen” c. vezércikk így kesereg: „Miért nem lépünk be mindannyian az Egyesületbe, miért nem foglal helyet az Országos Bizottságban minden intelligens hittestvérünk. . .”

Lényegében az egységet hiányoló fenti nyilatkozatok után hozzávetőlegesen 1905-től indulnak meg a „Görögkatolikus Hírlap” hasábjain a ruszin nemzeti értelmiség képviselőivel folytatott nyílt viták, indul az ungvári „Görög-

⁵⁰ Görögkatolikus Hírlap, 1904. febr. 27.

⁵¹ Görögkatolikus Hírlap, 1905. febr. 25.

⁵² Görögkatolikus Hírlap, 1904. május 28.

katolikus Szemle” és a budapesti „Görögkatolikus Hírlap” polémiasorozata, amely igen gyakran nyers személyeskedéssé vált.

Végeredményben tehát kudarcot vallott az a törekvés, amely egy táborba igyekezett összefogni a ruszin értelmiség nemzeti és asszimilálódó irányzatát s amelynek látszólagos, kezdeti, szerény eredményei mögött minden jel szerint a Kárpátalján kibontakozó — szociális indíttatású — paraszti vallási áttérési mozgalmtól való félelem rejlett.

A budapesti görögkatolikus egyetemi ifjúságról

A címben jelzett téma kutatása a jövő feladata. Pillanatnyilag a rendelkezésre álló töredékek alapján csupán arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a budapesti asszimilálódó ruszin világi értelmiség, amely mind az Országos Bizottságban, mind a Magyar Görögkatolikusok Egyesületében, mind a „Görögkatolikus Hírlap”-nál élénk tevékenységet fejtett ki, nagy figyelmet fordított a Budapesten tanuló görögkatolikus, főleg ruszin egyetemi ifjak megnyerésére, befolyásolására is.

Az adatok szerint a budapesti görögkatolikus ruszin egyetemisták 1900 januárjától éveken át havonta társas vacsorára gyűltek össze (1900 márciusában volt a második), amelyeken rendszeresen résztvett dr. Demjanovich Emil orvos, dr. Rabár Endre törvényszéki bíró, Roskovics Ignác festőművész, Pásztélyi Jenő stb. A rendszeres társas-vacsora szervezésének az ötlete Prodan Jánostól származott. (Az 1902. évi júniusi beszámoló szerint az asztaltársaságnak ekkor 34 tagja volt.)⁵³

A budapesti asszimilálódó ruszin világi értelmiség által az egyetemistákra gyakorolt hatás nyilván nem maradt el, aminek jele pl., hogy 1902-ben, amikor dr. Rabár Endre első képviselői beszédét mondotta a parlamentben, az „egyetemi és főiskolai görög szertartású római katolikus ifjúság” küldöttségileg kereste meg és memorandumban üdvözölte. A memorandum teljes szövegét közölte a Romanecz Aladár által szerkesztett „Kárpáti Lapok” 1902. február 16-i száma.

1900-ban a Budapesten tanuló kárpátaljai diákokból megalakult az ún. „Ung megyei kör” is, amelynek elnöke szintén Prodan János volt, titkára a későbbi politikusi hírnévre szert tevő Brascasajko Gyula. A kör célul tűzte ki, hogy „fellépjen minden nemes, hazafias, de nem politikai mozgalomban”.⁵⁴

(Zárójelben megemlíthetjük, hogy a század első éveiben Prodan János aktív szerepet játszott a budapesti bölcsészhallgatók segélyegyletében is, ahol a háznagyi tisztet töltötte be.)⁵⁵

1904 őszén magasabb szintre lépett a budapesti görögkatolikus (főleg ruszin) egyetemi hallgatók mozgalma, amennyiben a társas vacsorák helyett vagy mellett 1904. október 20-án megalakult az ún. „Vasvári Pál Kör”, melynek célja „a magyar nemzeti állameszméért folytatott küzdelem” volt. „Működési körünk speciel az észak-keleti orosz felvidékre fog kiterjedni” — írták a megalakulást bejelentő közleményben. „Megtanítjuk őket büszkén és öntudatosan magyarokul vallani magukat. Hogy itt célt érjünk, magunkhoz kell ölelni az egész

⁵³ Görögkatolikus Szemle, 1900. márc. 31.; Kárpáti Lapok, 1902. jún. 22.

⁵⁴ Kelet, 1900. nov. 16.; Görögkatolikus Szemle, 1900. nov. 18.

⁵⁵ Görögkatolikus Szemle, 1900. szept. 23.

görögkatolikus ifjúságot, meg kell nyernünk ügyünknek elsősorban a nép egyházi vezetőit” — olvashatjuk. Az alakuló ülésen az idősebb nemzedéket dr. Demko Kálmán képviselte. Elnökül Kutkafalvy Miklóst választották meg.

A „Vasvári Pál Kör” az Országos Magyar Szövetség keretében alakult meg, amelynek magyarosító szándéka már annak idején sem volt kétséges. Berczik Árpád alelnök a miniszterelnökséghez intézett sajátkezű levelében be is ismerte ezt, amikor leszögezte: „csöndesen, zajtalanul”, de „igen hasznosan” működünk, „hazafias irányban”.⁵⁶ Az Országos Magyar Szövetség alapszabálya is leszögezte ezt a célt, mondván: „a magyar társadalom szervezése az egységes magyar nemzeti állam védelmezésére s a magyarság elsőbbségének biztosítására, szemben minden olyan törekvésekkel, amelyek czélja az állam magyar nemzeti jellegének és egységének megváltoztatása”.⁵⁷

Az Országos Magyar Szövetség eszközeit a nem-magyar népek közötti társadalmi szervezkedés, az irodalom, a sajtó képezte. Az OMSz 1903. november 19-én nyerte el a Belügyminisztérium jóváhagyását és alig egy évre rá követte azt a ruszin vonatkozású „Vasvári Pál Kör” megalakulása. Az Országos Magyar Szövetség és a „Vasvári Pál Kör” célja vitathatatlan. A Kör története még feldolgozásra vár.

A budapesti görögkatolikus egyházközségről

A Budapesten élő, asszimilálódó ruszin értelmiség társadalmi tevékenységének egyik fontos területe volt a század elején létrehozott budapesti görögkatolikus egyházközség, amelynek jelentősége abban állott, hogy mind elvben, mind gyakorlatban elszánt és következetes híve volt a magyar liturgiai nyelvnek, biztos támaszul szolgálva az illetékes körök ilyen irányú törekvéseihez.

A budapesti görögkatolikus egyházközség története szintén feltárásra vár. Itt pusztán a legfontosabb adatokat kívánjuk felvázolni, elsősorban a budapesti asszimilálódó ruszin értelmiség sokirányú társadalmi tevékenységének az illusztrálása céljából.

1892. április 3-án alakult meg Budapesten a görögkatolikus egyházközség szervezését előkészítő 15-főnyi bizottság, amelynek tagjai sorában ott találjuk Popovics Jenő kuriai bírót, dr. Pásztélyi Jenő ügyvédet, dr. Demjanovich Emil orvost, Legeza Viktor polgári iskolai tanárt, Kecskóczy Ödön polgári iskolai tanárt, Ilyasevics Jenő táblabírót, dr. Rabár Endre albírót stb.

Popovics Jenő a szervező bizottság nevében 2757 főben jelölte meg a budapesti görögkatolikusok lélekszámát. Dr. Demko Kálmán gimn. tanár 1904. évi adatai szerint 5806 főből állt a budapesti görögkatolikusok csoportja, s ebből 4000 fő volt a munkácsi egyházmegyéből. Az 5806 főből magyarnak vallotta magát 3804, románnak 409, ruszinnak 75, oroszoknak 74, szlováknak 430 stb. Demko Kálmán megállapította, hogy a nemzetiségi megoszlás láttán a budapesti egyházközség magyarnak tekinthető, s éppen ezért „az istentiszteleti nyelve magyar kell, hogy legyen”.⁵⁸

⁵⁶ OL. Miniszterelnökségi iratok, K-26, 1907. XV, valamint Görögkatolikus Hírlap 1904. okt. 29.; Görögkatolikus Szemle, 1906. dec. 16.

⁵⁷ OL. Miniszterelnökségi iratok, K-26, 1907. XV.

⁵⁸ Görögkatolikus Hírlap, 1904. okt. 1.

Mint mondtuk, a szervező bizottság már 1892-ben összeült, azonban egyházközség létrehozására csak három évvel később, 1895. január 6-án került sor. Templomuk ekkor még nem volt, hanem az esetleges istentiszteletet az egyetemi templomban tartották.

Az alakuló ülésen elfogadott, s 25 pontot tartalmazó szervezeti szabályzat második pontja kimondotta, hogy az új egyházközség tagjai: 1) a Budapesten lakó és az eperjesi ill. a munkácsi egyházmegyéből származó görögkatolikusok, 2) azok a Budapesten lakó görögkatolikusok, akik nem a megjelölt püspöki megyékből, azonban azokkal ugyanegy ószláv nyelvű görögkatolikus hitközségekből származnak, 3) a Budapesten lakó más oltárnyelvű (román), valamint a Budapest környékén szórványosan lakó görögkatolikusok, ha az egyházközség kötelékébe belépnek.⁵⁹

Az alakuló ülésen megválasztott tisztikarban dr. Demjanovich Emil, dr. Pásztélyi Jenő, dr. Kecskóczy Ödön, a gondnoktestületen belül Pásztély János, Roskovics Ignác, Ilyásevics Jenő és Nehrebeczky János képviselte a ruszin értelmiséget.⁶⁰

A budapesti görögkatolikus egyházközség megalakulása után rögtön megindult a vita arról, hogy melyik püspökséghez tartozzék.⁶¹ Többek között szót kért a vitában Zsatkovics K. György, az ungvári „Kelet” szerkesztője, aki a munkácsi egyházmegyét jelölte meg.⁶²

Szabó Jenő felsőházi tag, az egyházközség kiemelkedő személyisége, az eperjesi egyházmegyére szavazott. Állásfoglalásában döntő szerepet játszott Vályi János püspök személye, ill. az az összhang amely Vályi János püspök és Szabó Jenő között a századfordulón kialakult. Az éveken át folyó vitában maga a budapesti görögkatolikus egyházközség egyháztanácsa is két táborra oszlott, míg végül 1905-ben az egyházközség hivatalos egyházi elismerésekor az esztergomi római katolikus egyházmegyéhez csatolták őket.

Dr. Pásztélyi Jenő ügyvéd, mint az egyháztanács elnöke, 1908-ban terjedelmes beszámolót készített az egyházközség múltjáról. Ebből megtudjuk, hogy 1895-ben a tisztikar a bibornok-hercegprímáshoz fordult azzal a kéréssel, hogy támogassa a budapesti törvényhatósághoz intézett kérelmet a kegyuraság elvállalása iránt. A hercegprímás támogatta a kérelmet, s így 1898. június 30-án a budapesti fővárosi tanács közgyűlése a budapesti görögkatolikus egyházközséget a kegyurasága alá fogadta, vagyis elvállalta anyagi támogatását. Ekkor került sor a templom-juttatásra, a lelkészi, segédlelkészi és a kántori állások szervezésére vonatkozó kérelem benyújtására. Ebben kérték a VII. Szegényház téri (ma Rózsák tere) római katolikus templom kiutalását, 2000 Koronát a templom rendbehozására, valamint 40.000 Koronát a végleges átalakításra, továbbá személyzetet az istentisztelethez.⁶³

A kérelmet a Belügyminisztérium 1904. augusztus 17-én jóváhagyta s így 1905. január 8-án hivatalosan is megalakult a budapesti görögkatolikus plébánia, amely 1905. november 15-én kezdte meg rendszeres működését. A „Görögkatolikus Hírlap” 1905. január 21-i száma teljes oldalon felhívásszerű közleményben adott hírt az eseményről. A lap 1905. január 28-i száma közölte Vaszary Kólos

⁵⁹ Kelet, 1895. jan. 13.

⁶⁰ Kelet, 1895. jan. 6.; Kelet, 1895. jan. 31.

⁶¹ Lisztok, 1895. febr. 3.

⁶² Kelet, 1898. dec. 15.

⁶³ Görögkatolikus Hírlap, 1904. júl. 9.

hercegprímás engedélyét, valamint az 1905. január 8-i keletű alapítólevél teljes szövegét. A görögkatolikus plébánia első lelkésze Melles Emil lett, aki az első szentmisét 1905. december 17-én tartotta.

A Belügyminisztérium az 1895-ben kidolgozott alapszabályt is jóváhagyta, s ennek alapján ült össze az 1907. február 10-i közgyűlés, amikor az önkormányzatot újjáválasztották, s így az 1895. január 6-án nyert megbízatás érvényét veszítette.

A budapesti egyházközség az egyházmagyarosítási akció keretében elérte, hogy a templomban — a pápai tilalom ellenére — magyar istentisztelet volt, továbbá, hogy a pápa 1909. július 26-án engedélyezte számára a görögkatolikus naptárban általában használatos pravoszláv Julián naptár helyett a Gergely naptár bevezetését, eldöntve ezzel az immár az 1870-es évek óta folyó naptárküzdelem kimenetelét — legalábbis Budapesten.⁶⁴

A budapesti görögkatolikus egyházközség fenntartásához jelentős anyagi támogatást nyújtott a Magyar Görögkatolikusok Egyesülete. Így pl. 1908-ban az egyházközség 23.088 Ft összegű bevételeiből 14.370.— Forintot az Egyesület adományozott, míg az egyházi díjakból mindössze 3745.—Ft folyt be.

Az egyházközség története feldolgozásra vár.

⁶⁴ A budapesti egyházközség jelentése, Bp. 1908.